

Дипл. инж. Вељко Миљановић
Дипл. инж. Спасенија Иванчишевић
Дипл. инж. Блажо Рабреновић
Вет. Момчило Пејовић
Есс. Вукица Перовић

*Републичка савјетодавна служба за
унапређивање пољопривреде — Титоград*

Изградња сточарских фарми у Црној Гори од 1978-1979.

Увод

Индивидуална пољопривредна газдинства у Црној Гори располажу великим природним и производним потенцијалима и представљају доминантне субјекте пољопривредне производње. Међутим, њихов појединачан значај није велики јер се ради о ситним породичним газдинствима са натуралном производњом и малом репродуктивном способношћу. Доходак који остварују од пољопривредне производње сврстава их у ред најнижих категорија домаћинстава. Њихова производња, и поред повољних услова, ни изблиза не задовољава потребе становништва. С друге стране, радна снага, посебно омладина, одлази са села у градове ка продуктивнијим занимањима и на тај начин врши притисак ради запошљавања, које прелази абсорпционе моћи привреде.

Слично осталим републикама и покрајинама, из кредитних средстава Међународне банке и других извора, у Црној Гори су извршена одређена инвестициона улагања у развој фарми у говедарству и овчарству на подручју општина иванградске и бјелопољске, с обзиром да у складу са концепцијом развоја Црне Горе полимски аграрно-производни регион има компаративне

предности за производњу mesa и млијека, пошто је сточарство у том региону водећа грана производње. У прилогу ове чињенице иде податак да на подручју тих општина има 50395 говеда, односно 27,2% њиховог укупног броја у Црној Гори; оваца 94187 или 16,9%, коња 6965 или 24,6%, свиња 5085 или 17,1% живине 118257 комада или 18%, и кошница 5018 или 14,5%. Поред тога, регион располаже и са 15317 ха (26%) укупних ораничних површина у Црној Гори, затим 27768 ха (23,9%) ливада и 38315 ха (11,8%) пашњака — што укупно узев обезбјеђује солидну основу за производњу сточне хране. Такође се истиче да од укупног становништва ових општина, на пољопривредно долази у ујелопољској 53,8% а у иванградској око 45%, што је све утицало на опредјељења да се формирају сточарске фарме у тим општинама. Циљ је ових улагања да се измијени постојећи расни састав стоке, а самим тим повећа планирана и уговорена производња mesa и млијека, и на тај начин задовоље потребе како општина у којима се фарме подижу, тако и Републике, да се путем примјене агротехничких мјера повећа производња квалитетне сточне хране, да се подигне ниво дохотка и стандарда на селу, да се задржи и више ангажује један број младих људи на селу и тиме смањи притисак на запошљавање у градовима. Од ових улагања очекује се да се боље, пуну и рационалније користе садашњи производни капацитети и радна снага, да се врше измјене у производној оријентацији у смислу постизања што бољих производних и економских ефеката да би индивидуални пољопривредни произвођачи остварили доходак који би био адекватан дохотку радника у другим дјелатностима и да би добили веће количине хране. То је уједно и пут трансформације екстензивне натуралне производње у модерну друштвено-организовану производњу засновану на економији рада и средстава.

Обезбјеђена и реализована средства

За развој пољопривреде на индивидуалном сектору на подручју Црне Горе, током 1976. и 1977. године обезбјеђена су средства по двије кредитне линије Међународне банке за обнову и развој привредно недовољно развијених подручја у износу од 3100000 \$ или 51,5 милиона динара.

I Кредитна линија

Део средстава по првој кредитној линији, зајам 1129 ЈУ у износу од 500000 \$ односно 8,9 милиона динара, одобрен је за реализацију два потпројекта на индивидуалном сектору и то за изградњу 80 говедарских фарми у иванградској општини (први потпројект 20 а други 60 фарми). За носиоца програма одређе-

на је РО „Агрополимље” у Иванграду, у оквиру СОУР-а Агрокомбинат „Тринаести јул” — Титоград. Укупна инвестиција за реализацију наведених потпројеката износи по предрачуну 22,5 милиона динара. Планирана конструкција финансирања изгледа овако:

— средства Међународне банке	(40%)	8,9 милиона дин.
— средства ФНП-а	(40%)	8,9 милиона дин.
— сопствено учешће крајњих корисника	(20%)	4,7 милиона дин.
Укупно:		22,5 милиона дин.

Улагања су вршена крајем 1977. и у току 1978. а технички пријем и колаудација објеката децембра 1978, односно јануара 1979. године.

При реализацији наведених потпројеката дошло је до прекорачења инвестиција за један милион динара у односу на предрачун, па укупна инвестиција износи 23,5 милиона. Прекорачење је покривено из средстава ФНП-а 0,8 мил. и сопственог учешћа крајњих корисника кредита 0,2 мил. Ово прекорачење усљедило је стога што су, умјесто 80 сточарских фарми предвиђених предрачуном, изграђене 82, односно умјесто 400 лежаја у шталама 532, затим усљед ниско пројектоване цијене основног стада, као и повећања цијена грађевинском материјалу.

Основно стадо при набавци бројило је 400 високо квалитетних јуница набављених из СР Њемачке просјечно по 23000 динара.

Цјелокупна средства прве кредитне линије за индивидуални сектор реализована су и повучена.

II кредитна линија

Средства по другој кредитној линији, зајам 1477 ЈУ (2.600.000 \$, односно 47,6 мил. динара) обезбијеђена су у току 1977. године.

Из наведених средстава током 1978. и 1979. одобрена су и искоришћена средства само за један потпројекат, и то за изградњу 49 говедарских фарми у бјелопољској општини.

За носиоца овог потпројекта одређен је Пољокомбинат „Бјеласица” — Бијело Поље.

Планирана конструкција финансирања:

— средства Међународне банке	(28%)	6,7 мил. д.
— средства ФНП-а	(52%)	12,3 мил. д.
— сопствено учешће крајних корисника	(20%)	4,7 мил. д.
Укупно:		23,7 мил. д.

Рок завршетка објекта прецизиран је уговором за 31. децембар 1978. Међутим, објекти нијесу још у цјелости готови. Наиме, до сада је завршено 26 објеката, док су остали у завршној фази грађења. Укупни пројектовани капацитет штала износи 460 лежаја.

И при реализацији овог потпројекта дошло је до прекорачења инвестиција за пет милиона динара, за који износ је ИБТ — Удружења банка додијелила додатни кредит инвеститору ради завршетка објеката, тако да укупна инвестиција по овом пројекту износи 28,7 милиона динара, а за сада се не може предвидјети да ли ће доћи до даљих прекорачења инвестиција на овим објектима.

Основно стадо броји 257 приплодних крава набављених у Словенији, — грло по 16 — 22 хиљаде динара.

Кредити Међународне банке одобравани су с роком враћања од 12 година уз каматну стопу 6% и грејс период од 2 године, а средства Инвестиционе банке с роком враћања од 10 година и каматом од 6% годишње. Први ануитет доспијева годину дана након завршетка објекта. Корисници кредита на ова средства плаћају обавезе предвиђене уговором по основу интеркаларних камата.

Пројектована просјечна улагања заједно са учешћем крајњих корисника кредита од 20% износе по крави у Иванграду око 45 хиљада динара, а у Бијелом Пољу 58 хиљада.

Пројектима који су рађени за просјечно газдинство предвиђена је таква производња млијека и меса која се, уз планирани утрошак сточне хране, може без посебних напора постићи код смеће алпског говечета које је заступљено на фармама.

С обзиром да газдинства не воде породично књиговодство, Информација је рађена на основу података савјетодавних служби за унапређивање пољопривреде на индивидуалним газдинствима СО Иванград и Бијело Поље, прикупљених анкетирањем.

Од укупно 131 домаћинство, колико их је обухваћено потпројектима по првој и другој кредитној линији Међународне банке, анкетирано је 117 домаћинстава од којих на подручју Иванграда 68 а Бијелог Поља свих 49 газдинстава, што значи да анкетом није обухваћено само 14 домаћинстава у Иванградској

општини због велике удаљености између насеља и неприступачности терена. На основу ових података може се стећи приближна слика ефеката улагања у сточарске фарме.

Анализом добијених података установљено је да је од 68 сточарских фарми у иванградској општини 5 ликвидирано, а основно стадо са њих је уступљено другим фармама. Од остала 63 газдинства, 31 газдинство обезбјеђује потпуно сточну храну на свом газдинству, 29 обезбјеђује око 70% те хране а 2 газдинства цјелокупну количину сточне хране набавља са стране.

Величина фарми по броју грла је слиједећа: до 5 грла 46, од 5—10 грла 15, а преко 10 грла 2 фарме.

Од 49 сточарских фарми у бјелопољској општини потпуно је завршено 26, у изградњи је 17, док је 6 земљорадника одустало од изградње ових фарми због неприступачности терена, болести у породици или помањкања радне снаге. Од остала 43 газдинства, 30 обезбјеђује потпуно сточну храну на свом газдинству, 9 обезбјеђује 70% а 4 око 50%.

Величина фарми по броју грла: до 5 грла 26, од 5-10 грла 17, а преко 19 грла 2 фарме.

Улагања по газдинствима нијесу увијек сразмјерна броју изграђених лежајева, и крећу се од 120 — 780 хиљада динара а код већине газдинстава око 300 хиљада динара.

Број ангажованих радника креће се у Иванграду од 1 — 2 или просјечно 1,13, а у Бијелом Пољу од 2 — 7, или просјечно 3,1 по газдинству.

Просјечна годишња производња млијека по грлу креће се у Иванграду око 6,9 литара на један хранидбени дан или око 2505 л. годишње, а 6,6 л, односно 2400 у Бијелом Пољу рачунајући и напој телета. Она је мања од пројектоване, која износи за прву годину 8,3 л по хранидбеном дану, односно 3000 л годишње. Разлози за нижу производњу првенствено су у томе што није обезбјеђена сточна храна ни по количини ни по квалитету, како је то пројектом предвиђено. Посебно се истиче да је количина концентроване сточне хране на претежном броју газдинстава мала, што се негативно одражава како на кондицију сточке, тако и на количину произведеног млијека. С обзиром на то што се на неким фармама постиже планирана производња са кравама са приближно истим генетским продуктивним својствима сматра се да је могуће остварити реално планирану производњу млијека.

Укупан приход од производње, односно вриједности просјечне производње на анкетираним газдинствима, креће се око 124,2 хиљаде динара по газдинству у Иванграду, односно по 159,7 у Бијелом Пољу, док просјечан приход од производње по

групу износи у Иванграду 24,5 а у Бијелом Пољу 27,9 хиљада динара.

Иако је вриједност производње на фармама могла бити и већа, ипак се не ради о различитој рентабилности улагања већ више о његовој различитој зависности у односу на производњу.

Трошкови производње који оптерећују укупан приход крећу се око 96,5 хиљада по домаћинству, тј. 18,9 хиљада динара по крави, односно око 86% у Иванграду, а око 128,6 хиљада по домаћинству, тј. 22,5 хиљаде по крави, односно око 81% у Бијелом Пољу.

Приказано оптерећење је велико, и отежава могућност повољних финансијских ефеката у првој години производње. У структури трошкова производње највише мјеста заузима сточна храна — око 75% на подручју Иванграда, а око 62% Бијелог Поља.

Анкетирана газдинства су остварила различит ниво дохотка који се креће просјечно 28 хиљада по газдинству на подручју Иванграда, а 30 хиљада на подручју Бијелог Поља.

Из изложеног се види да ефекти улагања на анкетираним домаћинствима релативно задовољавају, поготову ако се има у виду да информацијом није обухваћен приход газдинства од осталих грана производње, како ни примања п одругим основама.

Треба имати у виду да је 1979. прва година реализације наведених пројеката, година прилагођавања и уходавања нове производње, гдје је индивидуалним произвођачима потребно извјесно вријеме да се ослободе старих навика у вођењу производње готово без икаквих улагања и ризика. С тога се очекује да ће резултати у наредним годинама бити бољи. Тим прије ако се има у виду осјетно повећање откупних цијена млијека у 1980. што се већ манифестује у повећаном откупу, као и већом потражњом расног приплодног подмлатка са фарми ради замјене домаћег говечета мањих производних својстава.

Ефекте улагања у сточарске фарме не треба посматрати једино са становишта економичности производње газдинства него и са гледишта укупног повећања сточарске производње и њене робности на ширем подручју, што се остварује побољшањем расног састава стоке, чиме се повећава производња дефицитарних производа.

Истиче се и то да иако је почетна производња млијека за добар дно газдинстава испод очекиване, она је ипак упадљиво већа на тим истим газдинствима него што је била прије њиховог усмјеравања на интензивну робну производњу, када је на газдинству преовлађивало домаћеговече. Резултати се виде и из чињенице што је већ почео организовани откуп млијека на под-

ручју Иванграда. Год. 1978. откупљено је 300.000 л, 1979-те 500.000 док се за 1980. планира преко милион литара. Поред тога, на подручју Иванграда откупљено је 291 теле приплодног подмлатка а 27 грла је остало за ремонт, док је на подручју Бијелог Поља одгајено 225-оро теладн од којих се женски подмладак налази код власника. На подручју Бијелог Поља, гдје још није организован откуп млијека, откупљују се сир и други млијечни производи. Све ово није било могуће постићи без изградње поменутих сточарских фарми.

Са гледишта унапређивања и интензификације сточарства на дотичном региону значај ових фарми много је већи. Самим постојањем већ у почетној фази изградње фарми обезбијеђена је активна популација од преко 1000 квалитетних крава које, уз добро организовани и селекцијски рад, могу допринијети производним особинама цјелокупне популације говеди у овом региону, у којем се гаји 1/4 цјелокупног сточног фонда Републике. Ова активна популација која чини 4% укупног броја плоткиња, битно се разликује по генетским производним способностима од аутохтоног говечета, па тиме преко производње приплодног подмлатка, а нарочито бикова, утиче на поправку популације и обезбјеђује значајно повећање говедарске производње. Треба истаћи да је за протекле двије године, поред јуница, одабрано за јавни расплод неколико десетина квалитетних бикова. Само ова чињеница довољно указује на економску и друштвену оправданост извршених улагања у сточарске фарме.

Поред наведеног, истиче се да је подизање сточарских фарми убрзало изградњу и проширивање инфраструктурних објеката (изградњу путева, довођење електричне мреже и воде на газдинства и др.), као и стварање бољих хигијенско-санитарних услова и у стамбеним и производним објектима, што од своје стране доприноси бржем развоју туризма и мале привреде на селу.

Обезбијеђена још неискоришћена средства

По другој кредитној линији Међународне банке за обнову и развој, поред реализованог потпројекта од 49 сточарских фарми у Бијелом Пољу, одобрена су још 4 потпројекта, и то: 40 говедарских и 30 овчарских фарми на подручју Титограда и Даниловграда, 90 говедарских фарми на подручју Бијелог Поља и 105 овчарских на подручју Иванграда и Плава.

За носиоце потпројеката на подручју Титограда и Даниловграда одређена је РО „Кооперација“ у оквиру СОУР-а Агрокомбинат „Тринаести јул“ — Титоград, за Бијело Поље — Пољокомбинат „Бјеласица“ и за Иванград и Плав РО „Агрополимље“ — Иванград, у саставу СОУР-а „Тринаести јул“ — Титоград.

Одлука о реализацији потпројекта за 40 говедарских и 30 овчарских фарми на подручју Титограда и Даниловграда донесена је октобра 1978, док је уговор о кредиту закључен са инвеститором тек августа 1979, због тога што инвеститор није желео да прихвати обавезе по кредиту све док се не сагледа могућност рјешења питања сношења курсних разлика по основу зајма Међународне банке за обнову и развој. Крајњи рок завршетка објекта према уговору 31. августа 1980.

Укупне инвестиције за реализацију ова два потпројекта по предрачуну износе 14,4 милиона динара, и то од Међународне банке 6,8 мил. дин., ФНП-а 4,8 дин. и сопствено учешће (крајњи корисници кредита) 2,8 дин.

Крајем 1979. одобрена су средства за потпројекте у Бијелом Пољу и Иванграду. Крајњи уговорени рок завршетка за објекте у Бијелом Пољу је 31. децембра 1980. а у Иванграду и Плаву 1. октобра 1980. у којима учествују:

Међународна банка са 16,3 мил. дин.

ИБТ — Удружена банка са 30,4 мил. дин. и
крајњи корисници кредита са 11,6 мил. дин. што износи

Укупно: 58,3 мил. дин.

Према томе, укупно ангажована средства до краја 1979. по другој кредитној линији износе 96,4 милиона динара, од чега Међународне банке 29,8 милиона, ФНП-а 47,5 милиона и крајњих корисника кредита 19,1 милион динара. Према томе, од средстава Међународне банке остало је још неискоришћено 17,8 милиона динара.

Друштвеноекономски односи у изградњи фарми и реализација производње

Сва средства уложена у изградњу сточарских фарми имају функцију удруживања рада и средстава земљорадника са друштвеним сектором, тј. подруштвљавања пољопривредне производње на индивидуалним газдинствима. Наиме, сва средства дата су земљорадницима по уговору о сарадњи према чијим су се одредбама радне организације носиоци програма и земљорадници обавезали да ће удружити рад и средства за изградњу сточарских фарми, а организације, да ће за потребе земљорадника обезбиједити израду инвестиционо-техничке документације, набавку основног стада и опреме по најповољнијим цијенама, затим одговарајућу количину концентроване сточне хране, здравствену заштиту стоке као и откуп производних количина млијека и меса. Земљорадници су се обавезали да ће преко организације вршити пласман својих производа као и отплату кредита

за изградњу сточарских фарми и др. Истиче се да је на подручју Иванграда већ 31 земљорадник удружио рад и средства са РО „Агрополимље” на доходовним односима и регулисао пензионо и инвалидско осигурање у оквиру једне основне организације коопераната која је формирана 1979, док остали за сада остварују трајнију сарадњу. Према програму удруживања земљорадника који је сачинио Задружни савез Црне Горе и који треба да се донесе до краја марта 1980, у бјелопољској општини у току 1980. предвиђено је формирање једне основне организације коопераната у саставу „Бјеласице” у коју ће свакако бити укључени и кооперанти по овом програму.

Према томе, постоји и друштвена оправданост ових улагања због чињенице што се на овакав начин организује планирана производња, постиже виши степен специјалности производње, доходовно повезивање на основама заједничког дохотка и ризика, социјална и економска сигурност удружених земљорадника — једном ријечју, организује се друштвеноорганизована производња, односно повезивање самосталног личног рада са системом самоуправног рада. Поред тога, на овај начин везује се вишак незапослене или недовољно запослене радне снаге на газдинству и ублажава одливање активне радне снаге у граду.

Ваља истаћи да су се и остале републике и покрајине определијелиле за развој пољопривреде индивидуалног сектора на овакав начин. Тако је, према подацима Војвођанске банке, током 1978. по првој и другој кредитној линији Међународне банке користило средстава за ове намјене 758 домаћинстава, од којих у САП Војводини 220, Б и Х 66, Словенији 165, Хрватској 225 и у Црној Гори 82.

Проблематика изградње фарми

Већ у фази пројектовања газдинстава која ће се усмјеравати, направљени су извјесни пропусти, које би требало отклонити у будућем раду. На првом мјесту истичемо релативно високо учешће средстава у грађевинским објектима са опремом и механизацијом у односу на основно стадо, које се креће око 55% у Иванграду а 43% у Бијелом Пољу. Иако су укупна улагања по грлу знатно нижа него у друштвеном сектору (која се крећу око 100 — 12— хиљаде динара по грлу) ипак сматрамо да је требало градити на нешто јефтиније типске објекте или, гаје је то било могуће, адаптирати постојеће. То би, несумњиво, смањило трошкове производње.

Пропусти су и у томе што је стока набављена прије изградње објеката у 88 газдинстава, од којих су у Иванграду 66 а у Бијелом Пољу 32, а исто тако и прије него што су обезбијеђене довољне количине квалитетне сточне хране. Такође, прили-

ком одабирања газдинстава није се водило довољно рачуна о њиховој приступачности и концентрисаности на ужим подручјима, што знатно отежава откуп производа, здравствену заштиту, вјештачко осјемењавање и др.

За нормално функционисање ових газдинстава постоје одређени проблеми који још нијесу ријешени или су недовољно ријешени. На првом мјесту истичемо тешкоће при откупу млијека. Још нијесу изграђене сабирне станице за откуп млијека ни у Иванграду ни у Бијелом Пољу. Стога се у Бијелом Пољу и даље откупљује сир умјесто млијека. Недостаје, поред тога, довољно концентроване хране, благовремено обезбјеђивање грађевинског материјала за изградњу и довршење објеката, што је условило да још није завршено 17 сточарских фарми у Бијелом Пољу.

При томе се истиче да је ветеринарска служба у Бијелом Пољу слабо организована за пружање здравствене заштите стоке, за вјештачко осјемењавање и борбу против стерилитета. Стога се око 70% крива оплођује природним припустом а има и случајева стерилитета, као и другог сервис-периода, чему би се у будуће морало посветити више пажње.

Поменуте тешкоће и проблеми повећавају се и недовољним бројем стручног зоотехничког и ветеринарског кадра, поготово што је и постојећи мало укључен у непосредни рад са пољопривредним произвођачима.

Такође се матична служба и селекција стоке води доста површно, са недовољним борјем контролних асистената, што знатно отежава праћење производње и кретање подмлатка. Поред тога, Завод за сточарство Пољопривредног института Титоград не ангажује се довољно на овом проблему.

Уз наведене, знатне тешкоће постоје и у томе што су произвођачи оптерећени великим давањима по основу интеркаларних камата и курсних разлика који су уследили у току коришћења кредита.

С обзиром на релативно високо учешће грађевинских објеката и опреме у укупним инвестицијама, рокови отплате веома су кратки па и то у великој мјери оптерећује трошкове пословања ових газдинстава.

Због свега напријед реченог има, истина рјеђих, случајева незадовољства, напуштања посједа и запошљавања земљорадника у другим дјелатностима.

Пољопривредна механизација на газдинствима мало се користи, посебно неке машине, нпр. сило комбајни, машина за растурање осоке и сл. Ово изазива висока инвестициона улагања (анунтите) уз сразмјерно мале ефекте т емеханизације. С дру-

ге стране, на подручју обје општине не постоји ни један сервис за оправку машина, што умањује њихово рационално коришћење.

Ради објективног приказа стварног стања потребно је истаћи да пропусти постоје и код самих произвођача а састоје се у томе што већина нерeално очекује високу производњу са минималним улагањем рада и средстава. Тако, набављена грла из Словеније и СР Немачке дуго су се држала, а понегдје се и даље држе, у неодговарајућим условима (смјештај, нега и исхрана) па дају резултате који су испод њихових потенцијалних могућности. С друге стране, често се неоправдано очекује да све проблеме рјешавају радне организације са којима се ступа у сарадњу и успостављају одређени односи.

На крају се истиче да се постојећи капацитети не користе у пројектованом обиму, што такође од своје стране негативно утиче на укупан ефекат производње.

И поред истакнутих тешкоћа, већ се приступа рјешавању неких кључних проблема. Ту бисмо нарочито истакли откуп млијека по стимулативним цијенама на подручју Иванграда, гдје је општина из буџета обезбиједила додатну премију од 1,20 д/л откупљеног млијека.

Само ова мјера већ је дала позитивне резултате, који се огледају у већем интересовању за куповање приплодног подмлатка и за понуду млијека од већег броја и оних произвођача који нијесу обухваћени овим потпројектима.

На основу изложеног дају се следеће оцјене:

1. С обзиром на дефицит млијека, мљечних производа и говећег меса, и поред проблема и тешкоћа које прате реализацију програма, сматра се да је оснивање сточарских фарми најкраћи и најприхватљивији пут којим се може интензивирати сточна производња и смањити недовољност наведених производа.

2. Ефекте улагања у сточарске фарме не треба посматрати само кроз економичност производње на појединим газдинствима, него можда још више и кроз могућност укупног повећања сточарске производње и њене робности на ширем подручју, што се постиже побољшањем расног састава стоке, а самим тим и повећава производња дефицитарних производа, затим бржом изградњом инфраструктуре (путева, струје, воде), као и стварањем бољих хигијенско-санитарних услова како у стамбеним тако и производним објектима и др. Све то повећава општи стандард произвођача.

3. Чињеница што су производња млијека и прираст подмлатка на фармама за неколико пута увећани у односу на произ-

воду домаће буше, оправдава њихово постојање и даље улагање у њихову изградњу.

4. Пројектом предвиђена технологија, инвестициона улагања и расни сасатв грла уз стручну оспособљеност земљорадника за савремени начин производње, као и стимулативне откупне цијене меса и млијека, омогућиће пројектовани обим производње, а самим тим и рентабилност газдинства.

5. Инвестициона улагања у сточарске фарме стављена су у функцију удруживања рада и средстава земљорадника са друштвеним сектором, јер су земљорадници који се користе тим средствима удружени на доходовним односима са организацијама удруженог рада или са њима имају трајнију сарадњу, што значи да ова мјера доводи до подруштљавања пољопривредне производње.

6. С обзиром на вишак незапослене или недовољно запослене радне снаге, ово је погодан начин да се овај проблем ријешити или што је могуће више ублажи.

Ради стабилизације постојећих сточарских фарми, отклањања пропуста и недостатака приликом њиховог формирања и стварања предуслова за формирање нових сточарских фарми и бржег процеса удруживања земљорадника, потребно је пуно ангажовање свих субјеката укључених у ове послове, па се с тога предлажу сљедеће мјере:

1. Земљорадници

— Да предузму мјере за што брже довршавање започетих грађевинских објеката, попуњу основног стада, комплетирање опреме потребне за нормалан рад и производњу на газдинствима.

— Да се ангажују на рационалнијем коришћењу расположивих земљишних капацитета ради већег производње квалитетне сточне хране, мелiorацијом природних ливада и пашњака, гајењем вјештачких ливада, производњом силажног кукуруза и др., како би у што већем обиму обезбјеђивали сточну храну на сопственом газдинству.

— Да се укључе у ток сталног образовања кроз разне облике (семинаре, курсеве, предавања, демонстрације и др.) у циљу стручног образовања произвођача, бржег унапређивања производње и повећавања продуктивности рада, као и рационалног искоришћавања средстава савремене технике у пољопривреди.

— Да сваки удружени земљорадник води породично књиговодство.

— Да развијају активност у сваком селу и мјесној заједници ради проналажења најбољих облика удруживања.

2. Основне организације удруженог рада

— Да утврде програме удруживања на доходовним односима и програме сарадње са земљорадницима. То значи да треба да формирају основне организације коопераната у складу са одредбама ЗУР-а и Закона о удруживању земљорадника.

— Да се што више ангажују на извршавању уговорених обавеза према произвођачима: благовремена набавка грађевинског материјала, репроматеријала и другог, како би се завршили започети објекти на фармама и омогућили нормални услови производње.

— Да што прије приступе изградњи пројектованих сабирних центара за откуп млијека, чиме би се регулисао његов перманентан и сигуран пласман.

— Да организовано приступе откупу приплодног материјала у циљу продаје индивидуалним произвођачима и ради измене расног састава стоке.

— Да предузму мјере за што брже отварање сервисних радионица за оправку механизације и опреме земљорадника.

— Да појачају службу матичног књиговодства и контроле млијечности на газдинствима земљорадника, како би се Заводу за сточарство — Пољопривредног института Титоград и другим одговарајућим стручним службама омогућили сигуран рад на селекцији стоке и избор квалитетних грла. Сам Завод за сточарство треба да буде више ангажован на спровођењу тих мјера.

— Да се организације удруженог рада и ветеринарске станице оспособе кадровима ветеринарске и зоотехничке струке ради пружања стручне помоћи у здравственој заштити, вјештачком осјемењавању крава и борби против стерилитета.

— Да приликом реализације будућих пројеката претходно обезбиједи неопходне услове за рад (довољно сточне хране, грађевинске објекте и континуитет радне снаге). Тек након тога треба формирати сточарске фарме водећи рачуна о њиховој приступачности и концентрисаности на ужем подручју, како би се омогућио благовремени откуп млијека.

— Водити рачуна да инвестициона улагања у грађевинске објекте и опрему буду мања у корист основног стада, избором јефтинијих типских објеката или евентуалном адаптацијом постојећих.

3. Банке

— Да приоритетно рјешавају кредитне захтјеве ОУР-а у пољопривреди и удружених земљорадника, како би се што боље унапређивала пољопривредна производња на индивидуалним газдинствима.

4. Општине

— Да сачине програме развоја пољопривреде од 1981-1985, Програм удруживања земљорадника за 1980. и за период од 1981-1985. и да подстичу јачање организација удруженог рада у пољопривреди како би биле способније за сарадњу са удруженим земљорадницима, да се доследније ангажују на изради програма искоришћавања пољопривредног земљишта на бази закона као материјалне основе за удруживање земљорадника.

— Да се савјетодавне службе за унапређивање пољопривреде на индивидуалним газдинствима окрену првенствено преузмјеравању индивидуалних газдинстава на специјализовану робну производњу. У том смислу да наставе своју активност у планирању и праћењу производње на газдинствима и пружању сталне стручне помоћи земљорадницима у циљу њиховог што бржег оспособљавања за савремену пољопривредну производњу. Ради тога неопходно је да прате приходе и трошкове производње са газдинстава, као и да земљорадницима помогну у подизању вјештачких ливада и мелiorацији природних, спремању силаже, прегонском напасању стоке, балансирању оброка за све врсте и категорије стоке, избору одговарајућих капацитета и др. У циљу постизања што бољих резултата рада и веће одговорности стручњака потребно је подијелити терен општине на одговарајући број мјесних заједница, односно пољопривредних газдинстава, које треба да прати сваки стручњак појединачно.

— Ради успјешне реализације предвиђених задатака потребно је да општинске скупштине технички оспособе те службе за обављање теренских послова.

— Општинске службе инспекције (пољопривредна и тржишна) имају посебан задатак да, у својој надлежности, обављају потпуно своје задатке везане за набавку материјала потребног пољопривреди и реализацију пољопривредних производа како би се осујетило дјеловање накупаца, прекупаца и др.

— Да изнађу могућности обезбјеђења средстава за додатно подстицање производње меса и млијека.

5. Република

— Да што прије донесе законске прописе који регулишу питање бенефицираних камата и курсних разлика за кредитна средства Међународне банке за обнову и развој.

— Да у својој надлежности осигура спровођење донесених законских прописа и мјере економске политике.

— Да Републичка савјетодавна служба за унапређивање пољопривреде на индивидуалним газдинствима пружа стручну помоћ савјетодавним службама општина ради квалитетнијег обављања утврђених задатака и да прати рад општинских савјетодавних служби директним контактима, савјетовањима и на друге погодне начине.

6. Задружни савез Црне Горе

— Да подстиче удруживање земљорадника и њихово организовано укључивање у систем социјалистичких самоуправних однос формирањем нових земљорадничких задруга и других облика удруживања, основних организација коопераната и др.

— Да подстиче организовање штедње на селу и предузима мјере за кредитирање пољопривреде и земљорадника.

— Да у својој надлежности проналази одговарајуће мјере које ће фаворизовати удруживање земљорадника.

— Да тијесно сарађује са савјетодавним службама на изради програма преоријентације индивидуалних газдинстава на усмјерену и специјализовану робну производњу.

7. Научне и образовне институције

Примјена савремених достигнућа науке један је од битних фактора развоја и унапређивања сваке људске дјелатности. Стога је улога научноистраживачког рада у изналажењу најповољнијих техничко-технолошких рјешења и њихове примјене у пракси посебно значајна, што знатно доприноси процесу удруживања индивидуалних произвођача.

8. Социјалистички савез

Социјалистички савез односно његове организације, од мјесне заједнице до Републике, заједно са осталим друштвено-политичким организацијама (СКЈ, Савез социјалистичке омладине и др.), имају значајну функцију у објашњавању циљева удруживања земљорадника и покретању мјера и акција које значе подрштвавање пољопривредне производње на селу.